

Η Συνταγματική Ιστορία και το Βασίλειον της Ελλάδος (1832-1967)

Χαράλαμπος Σταμέλος

Λέκτωρ, Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Κύπρος

Η Ελλάδα υπήρξε ιστορικά Βασίλειο σε διάφορες περιόδους. Στην παρούσα μελέτη αναφέρονται συγκεντρωμένες οι διατάξεις των Συνταγμάτων που αφορούν στο πολίτευμα και τις εξουσίες του Βασιλιά και που ίσχυσαν τις περιόδους εκείνες. Γίνεται μία σύντομη συγκριτική επισκόπηση και ανάλυση των διατάξεων αυτών, ενώ υπάρχει και μία αποτίμηση αναφορικά με τις διαφορετικές νομικές και πολιτικές διαστάσεις της βασιλείας: οι προϋποθέσεις αναθεώρησης διατάξεων του Συντάγματος που αναφέρονται στο πολίτευμα, οι πολιτικές προϋποθέσεις αλλαγής πολιτεύματος, η διάσταση της εξωτερικής πολιτικής και της επίσημης διπλωματίας και η διάσταση της δημόσιας διπλωματίας που βασίζεται στην διαμόρφωση θετικής εικόνας ενός κράτους βάσει δημοσιευμάτων, κινηματογραφικών ταινιών ή προβολής προσωπικοτήτων, όπως είναι και τα μέλη μίας βασιλικής οικογένειας (π.χ. Πρίγκηπας Παύλος). Μία ακροτελεύτια σκέψη αναφέρεται σε ένα υποθετικό ερώτημα: θα ήταν άραγε διαφορετικό το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για τον Βασιλέα Κωνσταντίνο Β', αν εκείνος απεδείκνυε συγγενική σχέση με τέως Βυζαντινό Αυτοκράτορα; Μήπως αν υπήρχε νοητή ή πραγματική συγγένεια με τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο οι Έλληνες θα ψήφισαν υπέρ του Κωνσταντίνου Β' να είναι ο Βασιλεύς τους;

Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα, Βασίλειον, συνταγματική ιστορία, δημόσια διπλωματία, Κωνσταντίνος Β', μέλη βασιλικής οικογένειας, Πρίγκηπας Παύλος, Βυζαντινός Αυτοκράτορας, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος

Εισαγωγή-Ορισμός

Η συγκριτική επισκόπηση διατάξεων των Συνταγμάτων, όταν η Ελλάδα ήταν Βασίλειον, αναδεικνύει τόσο τις αντιλήψεις της εκάστοτε εποχής, όσο και την πραγματική ιστορική εικόνα χωρίς σχολιασμό ή αλλοίωση μέσω κριτικής. Τα συμπεράσματα δηλαδή αφήνονται στον αναγνώστη, τον ερευνητή ή τον μελετητή που επιθυμεί να τεκμηριώσει την γνώμη του. Αποτελεί πάντως επιστημονικά την βάση κάθε περαιτέρω νομικής ή πολιτικής ή άλλης ευρύτερης συζήτησης και μελέτης.

Αυτό βεβαίως αφορά και στις προϋποθέσεις αναθεώρησης των διατάξεων του Συντάγματος, όχι όμως την πολιτική διάσταση ή την διάσταση της διπλωματίας, επίσημης ή δημόσιας. Κάθε τέτοια προσέγγιση βασίζεται σε προσωπικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Ωστόσο, δεν μπορεί κάποιος να αγνοήσει ότι η τεράστια προβολή των μελών μίας βασιλικής οικογένειας δημιουργεί θετική εικόνα της χώρας στο εξωτερικό, αλλά και προσφέρει έσοδα,

όπως στην περίπτωση της Αγγλικής Βασιλικής Οικογένειας (προβολή των γάμων, της διαδοχής, των τελετών, ακόμη και των διαφωνιών μέσω τηλεόρασης, διαδικτύου και κινηματογραφικών έργων, αλλά και άλλων μέσων που δημιουργούν έσοδα από πωλήσεις αντικειμένων, ύλων αγαθών αλλά και έσοδα από διαφημίσεις).

Μία τέτοια προβολή ίσως θα είχε και ο θεσμός της Βασιλείας στην Ελλάδα, αν συνδεόταν με την συνέχεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αυτό είναι ένα υποθετικό σενάριο, μία άσκηση επί χάρτου. Θα μπορούσε όμως και να αποτελέσει επιχείρημα υπέρ του θεσμού της Βασιλείας, αν συνδυαζόταν με ένα συγκεκριμένο πολιτικό αφήγημα και τεκμηρίωση σκέψεων, όπως αυτές που διατυπώνει ο Καθηγητής Παπανίκος σε πρόσφατες μελέτες του (Παπανίκος, 2023).

Το παρόν άρθρο οργανώνεται σε πέντε μέρη συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής. Στο επόμενο μέρος παρουσιάζονται οι διατάξεις των Συνταγμάτων των περιόδων της μοναρχίας ή βασιλείας στην Ελλάδα με συγκριτική επισκόπηση αυτών των διατάξεων. Στο τρίτο μέρος εξηγούνται οι προϋποθέσεις αναθεώρησης διατάξεων του Συντάγματος που ρυθμίζουν το πολίτευμα, αλλά και οι πολιτικές προϋποθέσεις τέτοιων αλλαγών πολιτεύματος. Στο τέταρτο μέρος διαπιστώνεται η σύνδεση μεταξύ επίσημης διπλωματίας και δημόσιας διπλωματίας, όταν αυτή σχετίζεται με τον θεσμό της Βασιλείας και τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος διατυπώνεται ένα υποθετικό ερώτημα, μία ακροτελεύτια σκέψη: θα μπορούσε να συνδεθεί ιστορικά ο Κωνσταντίνος Β΄ ή ο όποιος διάδοχος, πρίγκηπας ή άλλο μέλος της βασιλικής οικογένειας με έναν Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, π.χ. τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο; Και αν αυτή η σύνδεση δεν ήταν συγγενική αίματος, μήπως θα μπορούσε αυτή η σύνδεση να είναι νοητή; Και μήπως αυτή η σύνδεση θα μπορούσε να οδηγήσει σε άλλο αποτέλεσμα στο δημοψήφισμα του 1974; Σημειώνεται emphatically ότι αυτή η σκέψη, αυτό το ερώτημα είναι αμιγώς υποθετικό και δοκιμάζει ίσως ορισμένα στερεότυπα αμφισβητώντας ενδεχομένως την όποια κρατούσα άποψη κατά του θεσμού της Βασιλείας στην Ελλάδα θέτοντας τον προβληματισμό και τους όρους για περαιτέρω σκέψεις και έρευνα.

Συγκριτική Επισκόπηση των Διατάξεων των Συνταγμάτων του Βασιλείου της Ελλάδος

Αρχικά, το Σύνταγμα του 1832 (Βασιλεύς Όθων) καθιέρωνε το πολίτευμα της μοναρχίας. Στο Κεφάλαιο 3 περί Συντάξεως της Ελληνικής Πολιτείας τα άρθρα 53-60 πρόβλεπαν τα ακόλουθα.

53. Η Ελληνική Επικράτεια είναι Ηγεμονία διαδοχική Συνταγματική και Κοινοβουλευτική, αφού ενεργεί το πολιτικό Κράτος ως αντιπρόσωπος υπέρ του Έθνους από διάφορες αρχές.

54. Το πολιτικό Κράτος διαιρείται σε τρεις εξουσίες, τη Νομοθετική, τη Νομοτελεστική και τη Δικαστική.

55. Η Νομοθετική εξουσία θέτει νόμους.

56. Η Νομοτελεστική τους επικυρώνει, τους δημοσιεύει και τους εκτελεί.

57. Η Δικαστική τους εφαρμόζει με τον ίδιο τρόπο στις πράξεις και τα δίκαια.
 58. Η Νομοθετική εξουσία εκτελεί την εξουσία του από τον Ηγεμόνα, από τη Γερουσία και από τη Βουλή των Αντιπροσώπων του Λαού.
 59. Η Νομοτελεστική εξουσία ανήκει μόνο σε ένα διαδοχικό Ηγεμόνα του Έθνους, την οποία ασκεί μέσω διαφόρων υπουργών.
 60. Η Δικαστική ανήκει στα διάφορα Δικαστήρια και ασκείται από τους Δικαστές στο όνομα του Ηγεμόνα.

Το Σύνταγμα του 1844 (Βασιλεύς Όθων) καθιέρωνε το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας. Τα άρθρα 27-36, 85-86 προέβλεπαν τις εξουσίες του Βασιλιά και τον όρκο του, τα άρθρα 37-45 την διαδοχή, ενώ τα άρθρα 20-24 προέβλεπαν τα εξής.

20. Η εκτελεστική εξουσία ανήκει στον Βασιλιά, ενεργείται όμως με τους υπεύθυνους Υπουργούς που διορίζονται από αυτόν.
 21. Η δικαστική εξουσία ενεργείται από τα δικαστήρια, οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται στο όνομα του Βασιλιά.
 22. Το πρόσωπο του Βασιλιά είναι ιερό και απαραβίαστο, οι δε Υπουργοί του είναι υπεύθυνοι.
 23. Καμία πράξη του Βασιλιά δεν ισχύει, ούτε εκτελείται, αν δεν είναι προσυπογραμμένη από τον αρμόδιο Υπουργό, με την υπογραφή του καθίσταται υπεύθυνος. Σε περίπτωση αλλαγής ολοκλήρου του Υπουργείου αν κανείς από αυτούς που έπαυσαν να είναι Υπουργοί δεν συμφωνεί στο να προσυπογράψει την απόλυση του παλαιού και στον διορισμό του νέου Υπουργικού Διατάγματος, υπογράφονται αυτά από τον Πρόεδρο του νέου Υπουργείου, αφού αυτός έχει διορισθεί από τον Βασιλιά και έχει ορκιστεί.
 24. Ο Βασιλιάς είναι ο ανώτατος Άρχοντας του Κράτους άρχει τις δυνάμεις της ξηράς και της θάλασσας, κηρύττει πόλεμο, *συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίας και εμπορίας*, ανακοινώνει επίσης αυτές στην Βουλή και την Γερουσία ύστερα από τις αναγκαίες διασαφήσεις, αν το συμφέρον και η ασφάλεια του Κράτους το επιτρέψουν.

Το Σύνταγμα του 1864 (Βασιλεύς Γεώργιος Α΄) καθιέρωνε το πολίτευμα της βασιλευομένης δημοκρατίας (Αναστασιάδης, 2001).

Τα άρθρα 27-32 ρύθμιζαν με παρόμοιο τρόπο όσα ρύθμιζαν και τα άρθρα 20-27 του Συντάγματος του 1844. Το άρθρο 44 όμως καθιέρωσε τον θεσμό της λογοδοσίας για τον Βασιλιά για πρώτη φορά, ενώ το άρθρο 31 προέβλεπε ότι όλες οι εξουσίες πήγαζαν από το έθνος. Το 1875 ο Γεώργιος ο Α΄ επισημοποίησε την αρχή της δεδηλωμένης μετά από εισηγήσεις του Χαριλάου Τρικούπη.

Τα άρθρα 45-53 προέβλεπαν την διαδοχή με διατάξεις παρόμοιες με εκείνες των άρθρων 37-45 του Συντάγματος του 1844.

Πιο συγκεκριμένα, οι διατάξεις των σχετικών άρθρων των Συνταγμάτων του 1844 και του 1864 προέβλεπαν τα εξής.

Σύνταγμα 1844

Άρθρο 37

Σε περίπτωση έλλειψης γνήσιου και νόμιμου απογόνου του Βασιλιά Όθωνα, το Ελληνικό Στέμμα και τα Συνταγματικά του δικαιώματα είναι διαδοχικά, και

περιέρχονται απευθείας στους γνήσιους και νόμιμους απογόνους του Βασιλιά Όθωνα, κατά σειρά πρωτοτοκίας.

Σε περίπτωση θανάτου και αυτού, χωρίς γνήσιους και νόμιμους απογόνους απευθείας το Ελληνικόν Στέμμα και τα Συνταγματικά του δικαιώματα περιέρχονται στον επόμενο αδελφό του στους απευθείας γνήσιους και νομίμους απογόνους του κατά σειρά πρωτοτοκίας.

Άρθρο 39

Αν δεν υπάρχει διάδοχος σύμφωνα με αυτά που ορίζονται παραπάνω, ο Βασιλιάς διορίζει αυτόν με την συγκατάθεση της Βουλής και της Γερουσίας, συγκαλούνται γι' αυτό το λόγο με παρουσία τουλάχιστον των δύο τρίτων των μελών της κάθε μίας και με την ψήφο των δύο τρίτων των παρόντων μελών.

Άρθρο 40

Κάθε διάδοχος του Ελληνικού Θρόνου απαιτείται να πρεσβεύει τη θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας.

Άρθρο 41

Ποτέ τα Στέμματα της Ελλάδας και της Βαυαρίας δεν είναι δυνατόν να συνενωθούν στην κεφαλή αυτής.

Άρθρο 42

Ο Βασιλιάς καθίσταται ενήλικος αφού συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του. Πριν αναλάβει το θρόνο, ορκίζεται με την παρουσία των Υπουργών της Ιεράς Συνόδου, Ο Βασιλιάς συγκαλεί το πολύ εντός δύο μηνών την Βουλή και την Γερουσία, και επαναλαμβάνει τον όρκο ενώπιον των Βουλευτών και των Γερουσιαστών που συναποφασίζουν σχετικά με αυτό.

Άρθρο 43

Σε περίπτωση θανάτου του Βασιλιά, εάν ο διάδοχος είναι ανήλικος, ή απών και υπάρχει Αντιβασιλέας ήδη ορισμένος, η Βουλή και η Γερουσία συνέρχονται χωρίς να συκληθούν την δεκάτη ημέραν μετά τον θάνατο του Βασιλέως το αργότερο, η δε Συνταγματική Βασιλική εξουσία ενεργείται από Υπουργικό Συμβούλιο υπό την ευθύνη του, μέχρι την ορκωμοσία του Αντιβασιλέα ή την άφιξη του διαδόχου.

Άρθρο 44

Εάν, μετά τον θάνατο του Βασιλιά, ο διάδοχος του είναι ανήλικος, η Βουλή και η Γερουσία συνέρχονται μαζί για να εκλέξουν επίτροπο, επίτροπος εκλέγεται μόνο τότε, όταν δεν υπάρχει τέτοιος από τη διαθήκη του πεθαμένου Βασιλιά, ή όταν ο ανήλικος διάδοχος δεν έχει μητέρα, που μένει χήρα, η οποία καλείται τότε στην κηδεμονία του τέκνου αυτοδικαίως.

Ο υπο κηδεμονία ανήλικος Βασιλιάς, είτε διορισθεί με διαθήκη, είτε εκλεχθεί από τη Βουλή και τη Γερουσία, απαιτείται να είναι Έλληνας πολίτης του Ανατολικού δόγματος.

Ιδιαίτερος Νόμος διευθετεί τα σχετικά με την Αντιβασιλεία

Άρθρο 45

Στην περίπτωση χηρείας του Θρόνου, η Βουλή και η Γερουσία, συνέρχονται από κοινού και εκλέγουν προσωρινά ως Αντιβασιλέα Έλληνα πολίτη του Ανατολικού δόγματος, το Υπουργικόν Συμβούλιον ενεργεί υπό την ευθύνη του, στο όνομα του Έθνους, την Συνταγματική Βασιλική εξουσία μέχρι την ορκωμοσία του Αντιβασιλέως. Εντός δύο μηνών, το αργότερο, εκλέγονται από τους πολίτες ισάριθμοι βουλευτικοί αντιπρόσωποι, οι οποίοι, αφού συνέλθουν μαζί με τη Βουλή και τη Γερουσία, εκλέγουν το Βασιλιά με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των αντιπροσώπων.

1864

Άρθρο 45

Το Ελληνικό στέμμα και τα συνταγματικά του δικαιώματα είναι διαδοχικά και περιέρχονται στους απευθείας γνήσιους και νόμιμους απογόνους του Βασιλιά Γεωργίου του Α΄. κατά σειρά πρωτοτοκίας, με προτίμηση στους άνδρες.

Άρθρο 46

Αν δεν υπάρχει διάδοχος σύμφωνα με όσα ορίζονται παραπάνω, ο Βασιλιάς διορίζει αυτόν με την συγκατάθεση της Βουλής, που συγκαλείται γι' αυτό το λόγο, με την ψήφο των δύο τρίτων του όλου αριθμού των Βουλευτών και με φανερή ψηφοφορία.

Άρθρο 47

Κάθε διάδοχος του Ελληνικού Θρόνου απαιτείται να πρεσβεύει τη θρησκεία της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας του Χριστού.

Άρθρο 48

Ποτέ τα στέμματα της Ελλάδας και άλλης οποιασδήποτε Επικρατείας δεν μπορούν να συνενωθούν στην ίδια κεφαλή.

Άρθρο 49

Ο Βασιλιάς καθίσταται ενήλικος αφού συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του. Πριν αναλάβει το Θρόνο ορκίζεται με παρουσία των Υπουργών, της Ιεράς Συνόδου, των Βουλευτών... Ο Βασιλιάς συγκαλεί το πολύ εντός δύο μηνών την Βουλή και επαναλαμβάνει τον όρκο ενώπιον των Βουλευτών.

Άρθρο 50

Σε περίπτωση θανάτου του Βασιλιά, εάν ο διάδοχος είναι ανήλικος ή απών και δεν υπάρχει αντιβασιλέας ήδη ορισμένος, η Βουλή, ακόμα και αν έληξε η περίοδος της, ή διαλύθηκε, συνέρχεται χωρίς σύγκλιση την δεκάτη ημέρα το αργότερο μετά τον θάνατο του Βασιλιά· η δε Συνταγματική Βασιλική εξουσία ενεργείται από το Υπουργικό Συμβούλιο υπό την ευθύνη του μέχρι την ορκωμοσία του Αντιβασιλέα, ή την άφιξη του διαδόχου, ιδιαίτερος Νόμος πρέπει να κανονίσει τα σχετικά με την αντιβασιλεία.

Άρθρο 51

Εάν, ο διάδοχος του βασιλιά που έχει πεθάνει είναι ανήλικος, η Βουλή, αν και έληξε η περίοδος της ή διαλύθηκε, συνέρχεται για να εκλέξει επίτροπο· επίτροπος μόνον σε αυτή την περίπτωση εκλέγεται, όταν δεν υπάρχει τέτοιος από τη διαθήκη του αποβιώσαντα Βασιλιάς, ή όταν ο ανήλικος διάδοχος δεν έχει μητέρα που παραμένει χήρα, αυτή καλείται τότε στην κηδεμονία του τέκνου της αυτοδίκαια. Ο επίτροπος του ανηλικού Βασιλιά, είτε διορισθεί με διαθήκη, είτε εκλεγεί από τη Βουλή, απαιτείται να είναι πολίτης Έλληνας του Ανατολικού δόγματος.

Άρθρο 52

Σε περίπτωση χηρείας του Θρόνου η Βουλή και αν έληξε η περίοδος της, ή διελύθη, εκλέγει προσωρινά με φανερή ψηφοφορία αντιβασιλέα πολίτη Έλληνα του ανατολικού δόγματος· το δε Υπουργικό Συμβούλιο ενεργεί υπό την ευθύνη του στο όνομα του Έθνους την Συνταγματική Βασιλική εξουσία μέχρι της ορκωμοσίας του Αντιβασιλέα· εντός δύο μηνών το αργότερο εκλέγονται από τους πολίτες ισάριθμοι αντιπρόσωποι των Βουλευτών, οι οποίοι αφού συνέλθουν στη Βουλή εκλέγουν τον Βασιλιά με πλειονοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των αντιπροσώπων με φανερή ψηφοφορία.

Άρθρο 53

Εάν ο Βασιλιάς εξαιτίας θανάτου ή νόσου κρίνει αναγκαία τη σύσταση αντιβασιλείας, συγκαλεί για αυτό την Βουλή και προκαλεί για αυτό ειδικό νόμο μέσω υπουργείου. Εάν ο Βασιλιάς δεν είναι σε κατάσταση να βασιλεύει, το Υπουργικό Συμβούλιο συγκαλεί την Βουλή να συνέλθει, εάν με την πλειονοψηφία των τριών τετάρτων των ψήφων αναγνωριστεί η ανάγκη, εκλέγει Αντιβασιλέα και χρείας καλούσης, Επίτροπο, μέσω φανερής ψηφοφορίας.

Το Σύνταγμα του 1911 (Γεώργιος Α΄) ήταν ένας ακόμη σημαντικός σταθμός στην συνταγματική ιστορία της Ελλάδας. Τα άρθρα 29-44 προέβλεπαν τις εξουσίες του Βασιλιά, ενώ το άρθρο 44 και πάλι προέβλεπε ότι οι εξουσίες του Βασιλιά ήταν μόνο όσες ρητώς αναφέρονταν στο Σύνταγμα. Τα άρθρα 45-53 προέβλεπαν την διαδοχή.

Το Σύνταγμα του 1927 καθιέρωσε την κοινοβουλευτική δημοκρατία (άρθρο 2) με επικεφαλής του κράτους και της εκτελεστικής εξουσίας τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (άρθρο 4). Με το άρθρο 6 προβλεπόταν ότι στους Έλληνες ούτε αναγνωρίζονται ούτε απονέμονται τίτλοι ευγενείας.

Αυτό προβλεπόταν, διότι καθιερώθηκε με το Σύνταγμα του 1927 η αβασίλευτη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Συνεπώς, ουδείς πλέον θα μπορούσε να επικαλεστεί ευγενική καταγωγή για να διεκδικήσει ανατροπή του πολιτεύματος και επαναφορά της βασιλείας. Αν και νομικά αυτό προβλεπόταν, πολιτικά τα ιστορικά γεγονότα οδήγησαν και στην καθιέρωση της βασιλευομένης δημοκρατίας (Σύνταγμα 1952).

Το Σύνταγμα του 1952 καθιέρωσε την βασιλευομένη δημοκρατία (άρθρο 21). Τα άρθρα 29-44 προέβλεπαν εξουσίες αντίστοιχες με αυτές των άρθρων των Συνταγμάτων του 1844 και του 1864 και με το άρθρο 44 να προβλέπει και πάλι ότι οι εξουσίες του Βασιλιά ήταν μόνο όσες ρητώς αναφέρονταν στο Σύνταγμα. Τα άρθρα 45-53 προέβλεπαν την διαδοχή.

Από την σύντομη αυτή επισκόπηση των διατάξεων των άρθρων για την Βασιλεία στην Ελλάδα προκύπτει ότι το πολίτευμα από μοναρχία και συνταγματική μοναρχία εξελίχθηκε σε βασιλευομένη δημοκρατία εκτός από το Σύνταγμα του 1927 που καθιέρωσε κοινοβουλευτική δημοκρατία αντικαθιστώντας τον Βασιλιά με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στο πρότυπο άλλων κρατών και πολιτευμάτων, όπως π.χ. των Η.Π.Α. (Παπασωτηρίου, 2018).

Ο εθνικός διχασμός, ωστόσο, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ως αποτέλεσμα των συνεχών συγκρούσεων της πολιτικής ηγεσίας με το παλάτι, η μικρασιατική καταστροφή και η μεταβολή των γεωπολιτικών συνθηκών στη νοτιοανατολική Ευρώπη καθώς επίσης και η έλευση των προσφυγικών πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο, οδήγησαν στην επανάσταση του Σεπτεμβρίου 1922 και, τελικώς, στην εγκαθίδρυση αβασίλευτου δημοκρατικού πολιτεύματος. Με την αποφασιστική συμβολή του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου, η «Δ΄ εν Αθήναις Συντακτική Συνέλευσις» κατήγγησε, στη συνεδρίαση της 25ης Μαρτίου 1924, τον βασιλικό θεσμό και ανακήρυξε την αβασίλευτη δημοκρατία (Βουλή των Ελλήνων, 2023). Έτσι, καθιερώθηκε το Σύνταγμα του 1927. Στην συνέχεια, μετά από σειρά πολιτικών μεταβολών καθιερώθηκε εκ νέου η Βασιλευομένη Δημοκρατία με το Σύνταγμα του 1952.

Ειδικά ως προς τις ομοιότητες των Συνταγμάτων του 1844 και του 1864 πρέπει να επισημανθούν ότι οι αρμοδιότητες του Βασιλιά αναφέρονταν στην αρχή του συνταγματικού κειμένου, ο Βασιλιάς ήταν πρόσωπο απαραβίαστο (ιερό το 1844, ανεύθυνο το 1864), οι νόμοι έπρεπε να εγκριθούν και να κυρωθούν από τον Βασιλιά, ο Βασιλιάς ασκούσε την εκτελεστική εξουσία με τον διορισμό ή την παύση των Υπουργών και οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνταν στο όνομά του.

Ως προς τις διαφορές των Συνταγμάτων του 1844 και του 1864 πρέπει να αναφερθούν ότι ο Βασιλιάς με το νεότερο Σύνταγμα είχε όσες εξουσίες ρητώς το

Σύνταγμα προέβλεπε για αυτόν, ο Βασιλιάς μπορούσε να διαλύει την Βουλή αλλά με βάση το νεότερο Σύνταγμα απαιτείτο η σύμφωνη γνώμη και η προσυπογραφή όλων των μελών της Κυβέρνησης, με το νεότερο Σύνταγμα η Γερουσία δεν προβλεπόταν (οπότε περιορίζονταν οι εξουσίες του Βασιλιά που είχαν συνδεθεί με την Γερουσία), πηγή εξουσίας στο νεότερο Σύνταγμα ήταν το ελληνικό έθνος και όχι ο Βασιλιάς (Σύνταγμα 1844), ενώ συνολικά το Σύνταγμα του 1844 καθιέρωνε την συνταγματική μοναρχία (απόλυτος άρχων ο Βασιλιάς), και το νεότερο Σύνταγμα του 1864 καθιέρωσε την βασιλευόμενη δημοκρατία και την δημοκρατική αρχή, όπως αυτή εξελίχθηκε το 1875 με την αρχή της δεδηλωμένης.

Το Σύνταγμα του 1911 (χωρίς την τήρηση των διατάξεων του άρθρου 107 του Συντάγματος του 1864 για την αναθεώρηση) αναθεώρησε πενήντα δύο άρθρα του Συντάγματος του 1864 και βελτίωσε την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Ωστόσο, δεν αναθεώρησε τις διατάξεις για τις βασιλικές εξουσίες. Ο Βασιλιάς παρέμεινε ανεύθυνος και απαραβίαστος (άρθρο 29), διόριζε και έπαινε υπουργούς και είχε τις εξουσίες που ρητώς προβλέπονταν (άρθρο 44). Το Σύνταγμα του 1911 δεν προέβλεπε το πολίτευμα, αλλά θεωρήθηκε ότι διατήρησε όσα προέβλεπε το Σύνταγμα του 1864 (βασιλευόμενη δημοκρατία).

Το Σύνταγμα του 1927 καθιέρωσε την κοινοβουλευτική δημοκρατία και προέβλεπε τον θεσμό του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Το Σύνταγμα του 1952 επανέφερε τον θεσμό της βασιλείας (άρθρο 21: «το πολίτευμα της Ελλάδος είναι Βασιλευόμενη Δημοκρατία»). Το άρθρο 29 προέβλεπε (όπως και τα προηγούμενα Συντάγματα) το ανεύθυνο και απαραβίαστο για τον Βασιλιά, ενώ οι εξουσίες του ήταν αντίστοιχες με αυτές του Συντάγματος του 1864.

Γενικότερα, το Σύνταγμα του 1864 θεωρείται το πιο σημαντικό Σύνταγμα, διότι οι αρχές που έθεσε τηρήθηκαν μέχρι και το Σύνταγμα του 1952.

Προϋποθέσεις Αναθεώρησης Διατάξεων για το Πολίτευμα και Πολιτικές Προϋποθέσεις Αλλαγών Πολιτεύματος

Σε ορισμένα από αυτά τα Συντάγματα προβλεπόταν η αναθεώρηση μη θεμελιωδών διατάξεων, εξαιρώντας δηλαδή τις διατάξεις για το πολίτευμα.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 107 του Συντάγματος του 1864, το άρθρο 108 του Συντάγματος του 1911, το άρθρο 125 του Συντάγματος του 1927 και το άρθρο 108 του Συντάγματος του 1952 προέβλεπαν αναθεώρηση μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος.

Για παράδειγμα, το άρθρο 108 του Συντάγματος του 1952 προέβλεπε ότι «ουδέποτε αναθεωρούνται οι διατάξεις του παρόντος Συντάγματος που καθορίζουν την μορφή του πολιτεύματος ως Βασιλευομένης Δημοκρατίας ως και οι θεμελιώδεις διατάξεις αυτού».

Αντίστοιχη είναι και η πρόνοια του σημερινού ισχύοντος Συντάγματος (άρθρο 110). Συνεπώς, αυθεντική συντακτική εξουσία για συντακτική συνέλευση μπορεί να προκύψει μόνο μετά από πολιτικές αλλαγές και πολιτικές προϋποθέσεις που οδηγούν σε αλλαγή πολιτεύματος. Δεν είναι, δηλαδή, κατ' αρχήν νομικά εφικτή η αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος για αλλαγή του πολιτεύματος.

Συναφώς, αν οι πολιτικές προϋποθέσεις υπάρχουν, τότε εκκινεί μία διαδικασία Συντακτικής Συνέλευσης, η οποία θα θέσει σε ισχύ νέο Σύνταγμα. Νομική δυνατότητα να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα του 1975 ως προς το πολίτευμα δεν υπάρχει, όπως δεν υπήρχε και στα προηγούμενα Συντάγματα. Η νομική επιστήμη και η πολιτική επιστήμη αναζητούν τους τρόπους, τις μεθόδους και τις αιτίες αλλαγής του πολιτεύματος που, ιστορικά, άλλοτε γίνεται με ειρηνικό τρόπο και άλλοτε με έξωθεν επέμβαση ακόμη και άλλοτε δια της βίας (Βλαχόπουλος, 2012 που εξετάζει ιστορικά τις συνθήκες για την παλινόρθωση της Βασιλείας στην Ελλάδα το 1935).

Εξωτερική Πολιτική, Επίσημη Διπλωματία και Δημόσια Διπλωματία: Η Περίπτωση των Μελών της Βασιλικής Οικογένειας

Η εξωτερική πολιτική ασκείται από τον Βασιλιά, όπως διαπιστώσαμε από την επισκόπηση των διατάξεων των άρθρων των Συνταγμάτων. Αυτό αφορούσε στην επίσημη διπλωματία (Kissinger, 1995).

Τα τελευταία χρόνια, όμως, υπάρχει μία ανάλυση που αφορά στην λεγόμενη δημόσια διπλωματία (Στεφανίδης, 1997). Τέτοια διπλωματία είχε ασκήσει και ο θανών Βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' στο πλαίσιο της πολιτιστικής διπλωματίας, των προσωπικών του επαφών με ηγέτες κρατών, μέλη άλλων βασιλικών οικογενειών ή της δικής του οικογένειας, αλλά και με την συμμετοχή του στην Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (Κωνσταντίνος Β', 2015, Σφέτσα και Μαλούχος, 2023).

Η δημόσια διπλωματία είναι η εναλλακτική διπλωματία που προωθεί μια θετική εικόνα της χώρας. Αυτή η διπλωματία δεν είναι πάντοτε κεντρικά σχεδιασμένη, αλλά προκύπτει από το σύνολο των συμπεριφορών δημοσίων προσώπων, ακόμη και καλλιτεχνών που προέρχονται από μία χώρα. Συνεπώς, δεν υπάρχει πάντοτε μία πολιτική ευθύνη για τις όποιες αστοχίες τέτοιας διπλωματίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις η δημόσια διπλωματία ασκείται από πρόσωπα που έχουν και θεσμικό ρόλο, οπότε τότε αυτά τα πρόσωπα φέρουν και πολιτική ευθύνη. Είναι γνωστή η περίπτωση της αγγλικής βασιλικής οικογένειας που αποφέρει σημαντικά έσοδα από προβολή, πωλήσεις και διαφημίσεις (Σφέτσα και Μαλούχος, 2023). Κυρίως, όμως, προωθεί τα ίδια τα εθνικά συμφέροντα της Αγγλίας και ευρύτερα του Ηνωμένου Βασιλείου, διότι πολύ μεγάλος αριθμός ανθρώπων ασχολούνται καθημερινά με την ζωή των μελών της βασιλικής οικογένειας και έτσι δημιουργείται μία θετική εικόνα συνολικά για το κράτος του Ηνωμένου Βασιλείου (δημιουργούνται συμπάθειες στον απλό λαό, στον κόσμο που επηρεάζει και τις ηγεσίες των χωρών). Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στα πλαίσια της Κοινοπολιτείας και των Κοινοπολιτειακών Βασιλείων. Τα Κοινοπολιτειακά Βασίλεια έχουν αρχηγό του κράτους τους την Βασίλισσα ή τον Βασιλιά του Ηνωμένου Βασιλείου, π.χ. Καναδάς, Αυστραλία. Μέλη της Κοινοπολιτείας είναι κράτη που δεν έχουν επίσημα επικεφαλής το αγγλικό Στέμμα, αλλά ανήκουν στην ευρύτερη πολιτική οικογένεια του Ηνωμένου Βασιλείου λόγω ιστορικών δεσμών. Μία τέτοια περίπτωση είναι και η Κυπριακή Δημοκρατία.

Ακροτελεύτια Σκέψη

Η ουράνια αυτοκρατορία της Κίνας (Παπασωτηρίου, 2013) είχε διάρκεια χιλιάδων ετών. Αντίστοιχα, ο Αυτοκράτορας της Ιαπωνίας θεωρείται σήμερα ο συνεχιστής μίας αυτοκρατορίας ηγεμόνων από το 600 π.Χ. περίπου (Παπασωτηρίου, 2013). Τίθεται, συνεπώς, το ερώτημα: θα άλλαζε γνώμη ο ελληνικός λαός στο δημοψήφισμα του 1974, αν ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' ισχυριζόταν ότι ήταν ο νοητός συνεχιστής των Αυτοκρατόρων του Βυζαντίου; Εννοείται ότι η προφανής απάντηση είναι αρνητική. Αν, όμως, ένας Πρίγκηπας (Παύλος) (κατάλληλος επόμενος Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως προτείνει ο Παπανίκος (2023, σσ. 16-17) εμφανιζόταν με ένα αφήγημα σήμερα εμπνεόμενο (με διακριτικότητα και χωρίς στόμφο) από τις ιστορίες μεγαλείου των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων (Κωνσταντίνος Παλαιολόγος), μήπως θα μπορούσε να έχει απήχηση στον ελληνικό λαό; Αυτό είναι ένα υποθετικό ερώτημα, μία άσκηση επί χάρτου, που δοκιμάζει την απολυτότητα της σκέψης όσων ισχυρίζονται ότι το πολίτευμα της χώρας δεν αλλάζει (ιδεαλιστική-ιστορική προσέγγιση). Βεβαίως αυτή είναι μία από τις πολλές άλλες επιλογές, ενώ άλλη θα ήταν και η επιλογή της σύνδεσης με Βασιλικούς Οίκους που έχουν ισχυρούς δεσμούς με βασιλευόμενες δημοκρατίες στην Ευρώπη. Μία τέτοια επιλογή θα ήταν μάλιστα και πιο λογική εστιασμένη σε συγκεκριμένα επιχειρήματα ανάδειξης κοινών εθνικών αντιλήψεων, νοοτροπιών ή και συμφερόντων (ρεαλιστική προσέγγιση). Ο γράφων δεν διατυπώνει γνώμη εδώ, μόνο σκέψεις και προβληματισμούς. Είναι βέβαιο ότι ορισμένοι θα προσπαθούσαν να γελοιοποιήσουν μία τέτοια σκέψη, αν διατυπωνόταν άκομψα ή διακριτικά, διαπνεόμενοι από κατ' αρχήν κακή προαίρεση. Ίσως, όμως, άλλοι να έβλεπαν μία τέτοια σκέψη θετικά (τουλάχιστον σε επίπεδο θεωρητικής συζήτησης καλοπροαίρετων επιστημόνων και ανθρώπων με ευγένεια που είναι προϋπόθεση ενός πολιτισμένου διαλόγου).

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδης, Γ. (2001). *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2012). *Η Κρίση του Κοινοβουλευτισμού στον Μεσοπόλεμο και το Τέλος της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935 (Οι Θεσμικές Όψεις Μίας Οικονομικής Κρίσης)*. Αθήνα: Ευρασία.
- Βουλή των Ελλήνων (2023). *Συνταγματική Ιστορία*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Kissinger, H. (1995). *Διπλωματία*. Μετάφραση: Κοβαλένκο Γ. Αθήνα: Λιβάνης.
- Κωνσταντίνος Β' (2015). *Χωρίς Τίτλο (Α', Β', Γ')*. Αθήνα: Το Βήμα.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2023). Η Μοναρχία στην Ελλάδα. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 3(1): 1-20.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2013). *Η Κίνα από την Ουράνια Αυτοκρατορία στην Ανερχόμενη Υπερδύναμη του 21^{ου} Αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2018). *Η Αμερικανική Πολιτική από τον Φράνκλιν Ρούζβελτ στον Ντόναλντ Τραμπ*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Στεφανίδης, Γ. (1997). *Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Αιώνας. Διπλωματία και Πολιτική των Δυνάμεων (1871-1945)*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Προσκήνιο, Εκδόσεις Άγγελος Σιδεράτος.
- Σφέτσα, Μ., Μαλούχος, Γ. (2023). Κωνσταντίνος Β' 1940-2023, Η Μυθιστορηματική Ζωή του Τελευταίου Βασιλιά των Ελλήνων. *ΒΗΜΑ* 283: 8-13.

Constitutional History and the Kingdom of Greece (1832-1967)

Charalampos Stamelos

Lecturer, School of Law, European University Cyprus, Cyprus

Greece has been a Kingdom in various historic periods. In this article we refer to the Constitutional provisions applied in those periods regarding monarchy. There is a comparative review and analysis of those provisions, whilst there is also an assessment of the various legal and political dimensions of monarchy: the requirements for the amendment of provisions of the Constitution regulating the state's political regime, the political requirements for changing that regime, the dimension of foreign policy and the official diplomacy and the dimension of public diplomacy based on the establishment of a positive image of a country on the basis of publications, cinematographic movies or the promotion of personalities, such as the members of the Royal Family (e.g., Prince Pavlos). A final thought refers to a hypothetical question: would it be a different result of the referendum for King Konstantinos the Second, if he could prove a kin relationship with a former Byzantine Emperor? Would it be possible that in the hypothetical situation of an artificial or real blood relationship with Konstantinos Palaiologos the Greeks would have voted for Konstantinos II to be their King?

Keywords: *Greece, Kingdom, constitutional history, public diplomacy, Konstantinos II, members of the royal family, Prince Pavlos, Byzantine Emperor, Konstantinos Palaiologos*